

Beskrivelsen her passer for begivenheter både i Solum og i Gjerpen:

Gjestebud og kaffekast. E. D.-Aa

Forberedelser til bryllup eller et større gjestebud for vel en 100 år siden, tok uker - ja måneder.

Det var jo så mange ting som ikke lot seg utføre i en handvending dengang.

Øl og brennevin laga de selv på gårdene, og det tok tid. Korn til malt måtte legges i bløyt, seinere legges til groing i oppvarma rom eller badstue, så skulle det tørkes, brytes og males. Gjæringen tok tid, likeså lagringen. Brenning av brennevin tok noenlunde samme tid.

Mat i større mengder skulle også lages. Kopper og kar måtte skures og pusses. Især var det om å gjøre at all «veggpryden» av kopper, tinn og blikk i kjøkkenet var skinnende blank. Alt måtte pusses til jul og gjestebud, - fat og bakker av tinn, ølkrus av sølv, hollandske krus av steintøy med sølvlokk, norske krus laga av vakkert, roset treemne, - med beslag av sølv. De måtte også sees over. Var det ikke tilstrekkelig med de foran nevnte husgeråd på gården, var det alminnelig å låne de forskjellige ting hos slekt og naboer, når det skulle være gjestebud.

At jula blei brukt til de fleste store gjestebud, er sannsynlig. Da var det brygget og bakt likevel, så det blei ikke så meget ekstraarbeid, og tradisjonen med gilde i jula var noe som slektene langt tilbake i tida hadde fulgt. Julefeiringen kan jo føres tilbake til vintersolverv, lenge før kristendom og kirkeskikker blei innført. Tjue dager varte jula. Det var romhelgen, og den blei benyttet til julegilder, Men det het jo også, fortalte eldre folk, - at ølet måtte vare til Eldbjørgdag (13 dag), så det er vel mulig at gjestebudene tok slutt den dagen.

Det blei folksomt på gården en slik juledag når gjestene kom til gårds, ti til tjue hester, velpussa, med stasseler med utskårne høvrer og bogetrær, malte i friske farger, med blankpusa beslag, - spenner og skinnende bjeller - forspent de små korte sluffene og fargerike smalsledene.

Det blei travle timer for gårdskarer og drenger som måtte hjelpe til å ta imot hestene. En del av disse blei satt inn på låven og i uthusa, men de fleste blei bundet i tunet, ved vegg eller gjerde, dekt over med tjeld og saueskinnsfeller.

Ved svalekarmen stod vertsfolkene eller kjøgemesteren og tok imot gjestene. Yttertøyet, vadmelsfrakker, sjal eller pelser av skrubb eller sau, høye hatter eller luer av skinn, blei hengt på loftet eller i et annet rom.

Stuene fyltes litt etter litt med gjester, som hilste hverandre med handslag og muntre bemerkninger.

Mannfolka var kledd i svart eller blå vadmelsbukse og trøye, lysere, ensfarga eller rutet, vest av verken med sølveller tinnknapper, hvit lerretsskjorte og halstørkle. Flere hadde lave sko med spenner av sølv eller messing.

Helstøvler blei også brukt.

Kvinnene møtte i sin beste stas, med ensfarga, rutete eller randete verkenskjoler i forskjellige farger, trange og tett knappede eller hektete kjoler. De hadde en smal kam eller brus av hvit eller ensfarga lin om hals og armer. De fleste bar brystnåler eller brosjer av sølv. Enkelte mindre slavannshus som hjerter, egg o. 1. blei båret rundt halsen i tynne kjeder av sølv. Enkle beltespinner av sølv blei også brukt, likeså spenner av messing og sølv på de lave skone.

Gjestene var beskjedne og tilbakeholdne. Det var en del av den alminnelige høfligheten den gang, og den budne skjenk av øl, brennevin og vin blei til å begynne med bare nippet til. De større ølboller, hvorav alle drakk, var erstattet med glass eller krus til hver enkelt gjest.

Når maten var satt inn på det rommelige langbordet, hadde vertskap og kjøgemester et svare strev med å få gjestene til bords. De første måtte som regel trekkes fram til bordet.

Klasse eller standsforskjell, som var mer framtrедende den gang, blei nøye passet på av vertskap og kjøgemester, men gjestene passet også på å følge de alminnelige skikker.

Var det slik at det blei flere bordsetninger, og det var det ofte, var det mest ærefullt å bli med i den første. Det hendte da også at gjester forlot gården tidlig av den grunn at de ikke blei med de første til bords.

Det var alminnelig regel at gårdens husmenn og tjenere var med i julens gjestebud. Utover kvelden når kjøgemesteren hadde sørget godt for alle, var standsforskjellen mellom husmann og bonde visket ut. Vertskap og kjøgemester hadde da gjort sin plikt.

Jonsok og St. Hans dag var også dagen som i eldre tider blei brukt til fest og sammenkomster i bygda.

Skikken med å sette lauv ved svalgang og karm, og brenne bål jonsokkvelden kan også føres tilbake til

sommersolverv og soldyrkelse i den hedenske tid.

I 1820-30-åra var det som nå, kvelden før Jonsok, Jonsokkvelden, alminnelig at folk kom sammen i det fri. Det var helst på frittliggende steder ved vann eller fjord, hvor det var god utsikt og ei mindre slette til lek og dans. Hver grend hadde sine bestemte steder hvor både gamle og unge møtte opp.

Fra begynnelsen av forrige århundre og fram til 70-åra var «kaffikast» kjent som en form for sammenkomst med lek og dans blant de unge.

Da ser det ut til at enkelte husmenn og strandsittere leide ut stua si til «kaffikast». De kokte kaffe, og solgte til dem som deltok i kastet. På den måten kunne de tjene en ekstraskilling. Uttrykket *kast* har jeg hørt fortelle også har vært brukt istedenfor dugnad, - en felles opptreden for hjelp til en eller annen person. Det kan derfor tenkes at «kaffikast» opprinnelig var ment som ei hjelp til en som virkelig trengte ei hjelpende hand.

Det fortelles også at deltakerne selv sørget for spillemann. I flere tilfeller solgte verten drammer og øl til deltakerne. På denne måte kunne han øke sin fortjeneste ved et slikt «kaffikast» .

Fra 1860-åra, kanskje lenge før, var navnet *samlag* brukt på ungdommens sammenkomster. Som ved «kaffikast» sørget en del ungdom for hus, spillemann og drikkevarer. De bad så jentene sine med. De tok med mat. Med i leien var adgang til kjøkken for koking av kaffe og vannet til punsjen.

Det var jo ingen ungdomshus den gang, så samlagene var alminnelige helt fram til århundreskiftet.

Nå er de glemt de store gjestebudene på gårdene, kaffekastene i husmannsstuene og samlagene i ei ledig stue eller drengestue på en gård. De hørte med til ei tid som vi nå synes ligger så uendelig fjern og langt tilbake.